

Člověk jako občan a světoobčan – aktualizace textu v učebnici na str. 68 - 69

Fyzická osoba

Fyzická osoba je právní pojem odlišující člověka od jiných právních subjektů, které mají právní subjektivitu (právnícká osoba).

1. Právní osobnost (právní subjektivitu), tedy způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, má každý člověk od početí do smrti.

V době mezi početím a narozením, kdy právo hovoří o nascituru, je však tato způsobilost podmíněna tím, že se plod narodí živý. V opačném případě nastoupí právní fikce, že fyzická osoba nikdy neexistovala (což má významný důsledek v dědickém právu, neboť mrtvě narozený plod nemůže nabývat dědictví a nestává se tedy sám zůstavitelem). Smrtí tato způsobilost zanikne a dosavadní práva a povinnosti v rámci dědictví přechází na právní nástupce. Pokud je fyzická osoba dlouhodobě nezvěstná a je pravděpodobné, že již nežije, případně pokud je jisté, že nežije, ale nelze to dokázat stanoveným způsobem, může ji soud prohlásit za mrtvou nebo jen za nezvěstnou.

2. Svéprávnost, tedy způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem, mají ale jen zletilí, tzn. ti, kteří dovršili 18 let věku (anebo ti, kteří dovršili 16 let věku a uzavřeli s povolením soudu manželství nebo jim byla svéprávnost přiznána soudem, a kterým zároveň nebyla tato způsobilost omezena.

Zcela zbavit fyzickou osobu nebo samostatně se vzdát svéprávnosti možné není, pouze je možné ji soudem omezit, např. kvůli trvalé duševní poruše.

Nezletilý je schopen nabývat v zásadě všech práv a povinností a je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. V ostatních případech, např. nákup dovolené desetiletým dítětem, musí nezletilého zastoupit jeho zákonný zástupce nebo je možné mu zákonným zástupcem udělit souhlas k takovému jednání, pokud není zákonem zvlášť zakázáno.

Právnícká osoba

Právnícká osoba je právní pojem, který se vedle pojmu fyzická osoba tedy člověka používá pro jednoho ze dvou typů právních subjektů.

Právnícká osoba má právní subjektivitu (způsobilost mít práva a povinnosti), stejně jako způsobilost k právním úkonům, už od okamžiku svého vzniku, a to v plném rozsahu, ledaže je omezena zákonem. Za právníckou osobu ovšem jejím jménem jednájí osoby fyzické, tzv. statutární orgány nebo pověření zaměstnanci či členové. K jejímu vzniku je obvykle potřeba písemná smlouva nebo zakladatelská listina a vzniká zásadně dnem zápisu do obchodního nebo jiného rejstříku. Při vzniku je třeba určit její název, který pak požívá zákonné ochrany, a sídlo.

Právníckými osobami pak konkrétně jsou:

sdružení fyzických nebo právníckých osob (korporace),

účelová sdružení majetku (fundace, nadace, nebo nadační fondy),

společnosti bez členů (pouze se zaměstnanci), majetek není chráněn jako u fundací (ústavy, obecně prospěšné společnosti)

jednotky územní samosprávy, tedy obce a kraje (veřejnoprávní korporace) a

jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.

Právníkou osobou je i stát, pokud je účastníkem občanskoprávních vztahů.

Příklady:

obchodní společnost

- evropská společnost (Societas Europaea)
- akciová společnost
- společnost s ručením omezeným
- veřejná obchodní společnost
- komanditní společnost
- státní podnik
- národní podnik

sdružení fyzických nebo právnických osob

- zájmové sdružení právnických osob
- honební společenstvo
- družstvo (bytové, stavební, výrobní...)
- společenství vlastníků jednotek

nestátní nezisková organizace

- obecně prospěšná společnost
- spolek
- nadace a nadační fond
- církev a náboženská společnost
- církevní právnická osoba (např. orgán církve, řeholní řád, farnost, účelové zařízení pro charitu)
- svaz církví a náboženských společností

veřejnoprávní právnické osoby

- stát (organizační složky státu nejsou samostatnými právnickými osobami, ale mají v některých ohledech obdobné postavení jako právnické osoby)
- kraj
- obec
- svazek obcí
- příspěvková organizace
- státní fond

vysoká škola

školská právnická osoba

veřejná výzkumná instituce

Zletilí

Zletilost neboli plnoletost označuje věk, jehož dosažením člověk nabývá plné svéprávnosti.

V České republice je zletilost pro celý právní řád upravena v novém občanském zákoníku, který v § 30 stanoví, že zletilosti se nabývá až dovršením 18. roku věku (před dosažením tohoto věku se plné svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti, nebo uzavřením manželství, přičemž takto jednou nabytá svéprávnost se pak neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné).

Nezletilí

Fyzické osoby, které nedovršily osmnáctý rok věku.

Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

Dítě

Pojem dítě je používán a vymezen v různých právních normách. V souladu s Úmluvou o právech dítěte se dítětem rozumí osoba, která nedosáhla osmnáctého roku věku. V občanskoprávních předpisech se tato osoba nazývá nezletilou, a to za předpokladu, že zletilosti nenabyla dříve, což je podle platných právních norem České republiky možné pouze uzavřením manželství. Podle občanského zákoníku zletilost, tedy způsobilost vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti v plném rozsahu, vzniká dosažením osmnáctého roku věku.

V trestně právních předpisech se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.

Mladiství

Mladistvým pak je osoba, která již dovršila patnáctý rok věku, avšak nepřekročila osmnáctý rok věku a je tedy relativně trestně odpovědná.

Kdy je osoba trestně odpovědná?

Trestní odpovědnost nastává dnem následujícím po dni patnáctých narozenin. Osoba, která spáchala čin v den svých patnáctých narozenin, ještě není trestně odpovědnou. Osoby mladistvé jsou trestně odpovědné jen v případě, že v době spáchání činu dosáhly takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohly rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání.

Rozdíly mezi dítětem a dospělým vyžadují rozdělení trestní odpovědnosti na tyto časové úseky:

- období úplné trestní neodpovědnosti trvá do patnáctého roku věku dítěte,
- období relativní trestní odpovědnosti tvoří jakýsi přechod a je vymezeno obdobím mezi patnáctým a osmnáctým rokem věku, odpovědnost je podmíněna určitým stupněm mravní a rozumové vyspělosti, v zásadě předpokládá, že mladistvý za své jednání zodpovídá, ale v případě pochybností lze na základě znaleckého posudku z oboru psychiatrie dojít k závěru, že jeho trestní odpovědnost není dána,
- období plné trestní odpovědnosti nastává překročením osmnáctého roku věku, kdy trestní neodpovědnost může vzniknout pouze jako důsledek duševní poruchy.

Veřejné právo (ius publicum) je souhrn právních norem, které vytvářejí určitý protipól vůči právu soukromému.

Charakteristickým znakem veřejného práva je, že právní vztahy jím upravené jsou asymetrické a nerovné (vrchnostenské), odpovídající vztahu stát – občan.

Jde o právní nadřazenost orgánů veřejné moci, které mohou rozhodovat o subjektivních právech jiných právních subjektů, ovšem jen v rámci zákona.

Typickým veřejným právem je právo na sociální zabezpečení – sociální dávky může požadovat pouze fyzická osoba, jsou vypláceny ze státního rozpočtu a o jejich výši rozhoduje příslušný správní úřad ve správním řízení rozhodnutím, jež je správním aktem. Není-li občan s rozhodnutím správního úřadu spokojen, může požádat o jeho přezkoumání soud, který o jeho návrhu rozhodne ve správním soudnictví.

Veřejné právo se dále dělí na jednotlivá právní odvětví, přičemž vzhledem k neostrosti dělení mezi ním a právem soukromým může být u mnohých z nich jejich zařazení sporné, resp. hraniční.

Jde zejména o:

ústavní právo

správní právo

finanční právo

trestní právo

procesní právo

právo životního prostředí

právo sociálního zabezpečení

mezinárodní právo veřejné

Soukromé právo (ius privatum) je souhrn právních norem, které vytvářejí určitý protipól vůči právu veřejnému.

Legální definici soukromého práva obsahuje v českém právu § 1 odst. 1 nového občanského zákoníku, podle kterého jde o souhrn všech ustanovení právního řádu, která upravují vzájemná práva a povinnosti osob. Uplatňování soukromého práva je pak nezávislé na uplatňování práva veřejného.

Soukromoprávní vztahy charakterizuje symetrie a rovnost jejich účastníků.

Příkladem je právo na náhradu újmy nebo právo na mzdu za vykonanou práci. V řízení o takovém nároku jsou obě strany v rovnoprávném postavení, žádná z nich není oprávněna něco druhé straně autoritativně nařizovat, a v případě sporu rozhoduje soud v občanskoprávním řízení. Soukromoprávní předpisy (typicky občanský zákoník) obsahují z větší části dispozitivní (= lze se od ní odchýlit) právní normy, které dávají stranám smluvní volnost. Dohodnou-li se smluvní strany jinak, než stanoví zákon, má tato dohoda před zákonem přednost.

Soukromoprávní odvětví

Soukromé právo se dále dělí na jednotlivá právní odvětví, přičemž vzhledem k neostrosti dělení mezi ním a právem veřejným může být u mnohých z nich jejich zařazení sporné, resp. hraniční.

Jde zejména o:

občanské právo

obchodní právo

rodinné právo

pracovní právo

mezinárodní právo soukromé

Někdy zde bývá zařazováno i občanské právo procesní.